

University of Groningen

Case note: ECLI:NL:HR:2018:1769

Wolswijk, H.D.

Published in:
 Nederlandse Jurisprudentie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2019

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Wolswijk, H. D. (2019). Case note: ECLI:NL:HR:2018:1769. NJ 2019/453. Casenote over: Hoge Raad (Strafkamer), 25/09/2018, 17/03921, ECLI:NL:HR:2018:1769 *Nederlandse Jurisprudentie*, 2019(50).

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

deze als benadeelde partij terug te vorderen. Specifiek voor een geval als het onderhavige verdient opmerking dat art. 5 Regeling tegemoetkoming rechtskundige hulp politie voorziet in de verplichting voor de betreffende politieambtenaar om er bij toewijzing van het verzoek tot vergoeding van de kosten voor rechtsbijstand voor te zorgen dat deze vergoeding toekomt aan het bevoegd gezag.

Ten tweede bieden de wet noch de wetsgeschiedenis aanknopingspunten voor het aanleggen van een beperking zoals deze wel expliciet is opgenomen in de regeling die het EHRM hanteert voor vergoeding van proceskosten ('costs and expenses must have been actually incurred'). Integendeel, de expliciet in art. 591a lid 2 Sv genoemde uitzondering voor kosten van rechtsbijstand door een toegevoegd raadsman zou overbodig zijn geweest als een tegemoetkoming in de kosten door een derde in de weg zou staan aan toewijzing van een op art. 591a lid 2 Sv gegrond verzoek.

Ten derde wordt voorkomen dat de rechter die geroepen wordt om te beslissen op een verzoek overeenkomstig art. 591a lid 2 Sv, zou moeten onderzoeken of en in hoeverre de kosten van rechtsbijstand van de gewezen verdachte door een derde (mogelijkerwijs) zijn voldaan. Waar een dergelijk onderzoek ten aanzien van gewezen verdachten die op toevoegingsbasis van rechtsbijstand waren voorzien, politieambtenaren en defensie-ambtenaren (zie de Regeling tegemoetkoming kosten rechtskundige hulp, waarop Vellinga in onderdeel 39 wijst) nog betrekkelijk eenvoudig zou zijn, kan dat ten aanzien van andere (categorische) gewezen verdachten anders liggen. Het voordeel van de door Vellinga voorgestane en door de Hoge Raad gevolgde aanpak is daarmee (ook) gelegen in de eenvoud en (derhalve) de werkbaarheid van het systeem van art. 591a lid 2 Sv.

4. In onderdeel 37 wijst Vellinga er nog op dat de uitzondering (ingeval van een toevoeging) die in art. 591a lid 2 Sv is opgenomen op de toewijzing van proceskosten betrekking heeft op "kosten die de Staat bij wege van voorziening van rechtsbijstand reeds draagt. Voor kosten van de raadsman, waarin niet door financiering van overheidswege is voorzien, geldt dat niet." Daarbij verdient evenwel opmerking dat het landelijk politiekorps ook een onderdeel vormt van de overheid. Zogezien is in gevallen als het onderhavige eveneens sprake van kosten van rechtsbijstand waarin door financiering van overheidswege (door de politieorganisatie) is voorzien, waardoor zich een vestzak-broekzak-situatie aandient. Dat de Staat een vergoeding betaalt die uiteindelijk in de kas van de politie vloeit — zoals wel meer (semi-)overheidsorganen vergoedingen aan elkaar betalen voor bijvoorbeeld diensten die zij bij elkaar hebben 'ingekocht', en zij aldus op een inzichtelijke wijze een eigen financiële huishouding voeren — doet echter geen afbreuk aan de redelijkheid van het uitgangspunt dat ook in gevallen als

het onderhavige een vergoeding voor de kosten van rechtsbijstand kan worden toegekend.

T. Kooijmans

NJ 2019/453

HOGE RAAD (STRAFKAMER)

25 september 2018, nr. 17/03921

(Mrs. W.A.M. van Schendel, Y. Buruma,

V. van den Brink; A-G mr. P.C. Vegter)

m.nt. H.D. Wolswijk

Art. 300 Sr

TPWS 2018/97

RvdW 2018/1047

NJB 2018/1830

ECLI:NL:PHR:2018:655

ECLI:NL:HR:2018:1769

Mishandeling tijdens een voetbalwedstrijd.

1. *De omstandigheid dat een gedraging is verricht in een sport- of spelsituatie, is geen zelfstandige factor bij de beoordeling van het opzet in die zin dat die omstandigheid tot een beoordeling aan de hand van andere maatstaven zou dienen te leiden dan indien het gaat om een gedraging die buiten zo'n situatie is verricht. Het hof kon oordelen dat de verdachte bewust de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat zijn tegenspeler geraakt zou worden, ten val zou komen en daardoor pijn/letsel zou worden toegebracht.*

2. *Een sport- of spelsituatie kan van belang zijn voor de vraag of een gedraging kan worden gekwalificeerd als mishandeling. Deelnemers aan een sport hebben immers tot op zekere hoogte gevaarlijke gedragingen waartoe het spel uitlokt over en weer van elkaar te verwachten, terwijl bij een door duidelijke spelregels afgebakende sport die spelregels mede van belang zijn voor het bepalen van de grenzen van de wederrechtelijkheid. Dat geldt echter niet voor gedragingen die losstaan van een spelsituatie waarbij een speler een ander letsel toebrengt, terwijl bij gedragingen in een spelsituatie een speler de spelregels op zodanige wijze kan schenden en zo gevaarlijk kan handelen dat van het ontbreken van wederrechtelijkheid geen sprake kan zijn. Het hof kon oordelen dat de gedragingen van de verdachte wederrechtelijk waren op de grond dat 'tijdens het handelen van de verdachte er wel sprake was van een sportsituatie, maar dat dit handelen niet binnen de grenzen is gebeven van hetgeen spelers van elkaar hebben te verwachten' en dat de verdachte met zijn actie gevaarlijk spel speelde, 'hetgeen bovendien een ernstige overtreding van de spelregels van het voetbal opleverde'.*

Arrest op het beroep in cassatie tegen een arrest van het Gerechtshof Den Haag van 21 juli 2017, nummer 22/001866-16, in de strafzaak tegen:

[verdachte], adv.: mr. B. Kizilocak, te Rotterdam.

Cassatiemiddel:

Middel III, zie 3.1; middel IV, zie 4.1; (*red.*).

Conclusie A-G mr. P.C. Vegter:

1. De verdachte is bij arrest van 21 juli 2017 door het hof Den Haag wegens “mishandeling, terwijl het feit zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft”, veroordeeld tot een taakstraf voor de duur van 100 (honderd) uren, te vervangen door 50 (vijftig) dagen hechtenis. Voorts heeft het hof beslist op een vordering van de benadeelde partij en de verdachte een betalingsverplichting opgelegd, een en ander zoals nader in het arrest is bepaald.
2. Het cassatieberoep is ingesteld namens de verdachte en mr. B. Kizilocak, advocaat te Rotterdam, heeft vier middelen van cassatie voorgesteld.¹
3. Aan de verdachte is ten laste gelegd dat:

“hij op of omstreeks 30 november 2014 te Schoonhoven aan [betrokkene 1] opzettelijk zwaar lichamelijk letsel, te weten een dubbele beenbreuk van het linkerbeen (kuitbeen en scheenbeen) en/of een scheurtje in het linker enkelgewricht, heeft toegebracht door [betrokkene 1] op/tegen het linkerbeen te schoppen en/of te trappen en/of tegen het linkerbeen een sliding te maken;

subsidiair:

hij op of omstreeks 30 november 2014 te Schoonhoven [betrokkene 1] heeft mishandeld door [betrokkene 1] op/tegen het linkerbeen te schoppen en/of te trappen en/of tegen het linkerbeen een sliding te maken, terwijl het feit zwaar lichamelijk letsel, te weten een dubbele beenbreuk van het linkerbeen (kuitbeen en scheenbeen) en/of een scheurtje in het linker enkelgewricht ten gevolge heeft gehad;

meer subsidiair:

hij op of omstreeks 30 november 2014 te Schoonhoven grovelijk, althans aanmerkelijk onvoorzichtig, onachtzaam en/of nalatig (tijdens een voetbalwedstrijd) met zijn, verdachtes, be(e)n(en) tegen de/het (linker)be(e)n(en) van [betrokkene 1] heeft geschopt en/of getrapt en/of is aangegleden (tengevolge waarvan [betrokkene 1] ten val kwam), waardoor het aan zijn schuld te wijten is geweest dat [betrokkene 1] zwaar lichamelijk letsel, te weten een dubbele beenbreuk van het linkerbeen (kuitbeen en scheenbeen) en/of een scheurtje in het linker enkelgewricht, heeft bekomen, althans zodanig lichamelijk letsel dat daaruit tijdelijke ziekte en/of verhindering, in de uitoefening van de ambts- of beroepsbezigheden van deze was ontstaan.”
4. Hiervan is ten laste van de verdachte bewezen verklaard dat:

“hij op 30 november 2014 te Schoonhoven [betrokkene 1] heeft mishandeld door tegen het linkerbeen een sliding te maken, terwijl het feit zwaar lichamelijk letsel, te weten een dubbele beenbreuk van het linkerbeen (kuitbeen en scheenbeen) en een scheurtje in het linker enkelgewricht ten gevolge heeft gehad.”

5. Deze bewezenverklaring steunt op de volgende bewijsmiddelen, zoals opgenomen in de aanvulling op het arrest:

“1. Een proces-verbaal van aangifte d.d. 3 december 2014 van de politie eenheid Den Haag met nr. PL1500-2014309022-1. Dit proces-verbaal houdt onder meer in – zakelijk weergegeven – (blz. 7 t/m 13):

als de op voornoemde datum afgelegde verklaring van [betrokkene 1]:

Op 30 november 2014 was ik op het voetbalveld van [A] te Schoonhoven. Ik voetbal bij [A]. De wedstrijd was tegen het voetbalteam [B].

Ik kreeg de bal, de bal wilde ik wegspeelen en voor ik het wist voelde ik een trap. De trap kwam tegen mijn linker been aan.

Ik viel op de grond en wist gelijk dat mijn been gebroken was. Ik had erg veel pijn. Ik ben via de spelerslijst er achter gekomen dat de man die mij getrapt heeft [verdachte] is.

Mijn verwondingen zijn: een dubbele beenbreuk van mijn linker been. Mijn kuitbeen en mijn scheenbeen zijn gebroken en er zit een scheurtje in mijn linker enkelgewricht.

2. Een geschrift, zijnde een geneeskundige verklaring d.d. 17 maart 2015, opgemaakt en ondertekend door de arts D.H. de Lange. Deze geneeskundige verklaring houdt onder meer in – zakelijk weergegeven – (blz. 15):

als relaas van deze arts:
Medische informatie betreffende:

Achternaam: [betrokkene 1]

Voornamen: [voornaam betrokkene 1]

Datum waarop voornoemde persoon werd onderzocht:

01/12/2014. De patiënt werd geopereerd gezien zijn breuk in het onderbeen. Door verhoogd drukken in het onderbeen werd 1 dag na de initiële operatie een heroperatie uitgevoerd. Geschatte genezingsduur: 6-12 maanden

3. De verklaring van de verdachte.

De verdachte heeft ter terechtzitting in hoger beroep van 10 juli 2017 verklaard – zakelijk weergegeven –:

Op 30 november 2014 vond in Schoonhoven een voetbalwedstrijd plaats tussen [A] en [B]. Ik speelde tijdens deze wedstrijd in het team van [B] en [betrokkene 1] speelde in het team van [A]. In de tweede helft renden [betrokkene 1] en ik beiden achter de bal aan. Het was mijn bedoeling balbezit te krijgen. [betrokkene 1] rende voor mij, ik was schuin achter hem. Ik heb toen een sliding gemaakt met mijn rechterbeen om te bal te veroveren. Ik speelde daarbij zowel de bal als de man. Ik heb tijdens deze actie [betrokkene

¹ Het ingestelde cassatieberoep is bij daarvan opgemaakte akte van 25 april 2018 gedeeltelijk ingetrokken, te weten voor zover het betreft de beslissing van het hof over het primair ten laste gelegde.

1] geraakt en [betrokkene 1] is daarbij ten val gekomen.

Op het moment dat ik de sliding inzette was er al lichamelijk contact tussen [betrokkene 1] en mij, waarbij ik hem een klein zetje gaf. Ik heb de sliding van dichtbij ingezet omdat het veld zo slecht was dat ik niet naar [betrokkene 1] toe kon glijden.

4. De eigen waarneming van het hof.

Het hof heeft ter terechtzitting in hoger beroep van 10 juli 2017 waargenomen – zakelijk weergegeven –:

De verdachte doet voor hoe hij de sliding bij [betrokkene 1] gemaakt heeft, waarbij zijn raadsman zich voordoet als [betrokkene 1] (de tegen-speler). Het hof neemt waar dat de verdachte zich op het moment dat hij de sliding inzet op korte afstand schuin achter zijn tegenspeler, aan diens linkerzijde bevindt. Bij het inzetten van de sliding geeft de verdachte zijn tegenspeler een kleine schouderduw, waarna de verdachte een beweging met zijn rechterbeen/rechtersvoet in de richting van de benen van zijn tegenspeler maakt en daarbij het linkerbeen van [betrokkene 1] raakt.

5. Een geschrift, zijnde de bijlage Aanvullende instructies veldvoetbal juli 2015 bij de Spelregels veldvoetbal 2016-2017 van de KNVB. Het houdt onder meer in – zakelijk weergegeven – (blz. 33):

Bij het maken van een sliding tackle loopt de speler altijd bewust het risico dat hij de bal niet speelt of raakt en dus te laat komt en daardoor zijn tegenstander ten val brengt. Bedenk ook dat voor een sliding tackle ruimte nodig is, namelijk ruimte om de glijdende beweging over de grond te kunnen uitvoeren. Als de sliding tackle van te dichtbij wordt ingezet, valt de aangevallen speler vrijwel zeker over het (uitgestoken) been van zijn tegenstander.

Voor de sliding tackle die van achter of opzij op een tegenstander wordt ingezet, terwijl deze de bal aan de voet heeft, moet door de scheidsrechter nauwkeurig in het oog worden gehouden. Het is namelijk de bedoeling dat met een sliding tackle uitsluitend de bal wordt gespeeld. Als de tegenstander wordt geraakt, dan is dat altijd een overtreding, maar ook nog een gevaarlijke actie. In feite is een groot deel van de zogenaamde sliding tackles strafbaar. Het aantal blessures ten gevolge van de acties die sliding tackles worden genoemd is groot.”

6. Het hof heeft ten aanzien van het ten laste gelegde het volgende overwogen:

“Beoordeling van het ten laste gelegde

Verweer

De raadsman heeft ter terechtzitting in hoger beroep, overeenkomstig zijn overgelegde en in het dossier gevoegde pleitaantekeningen, het verweer gevoerd dat de verdachte dient te worden vrijgesproken van het primair, subsidiair en meer subsidiair ten laste gelegde. Hiertoe heeft

hij primair naar voren gebracht dat de verdachte geen opzet heeft gehad op het toebrengen van letsel. Daarnaast heeft hij naar voren gebracht dat de verdachte, gelet op zijn handelen, geen opzet in voorwaardelijke zin heeft gehad om letsel toe te brengen, ook omdat er geen sprake was van een aanmerkelijke kans op het letsel. De raadsman heeft bepleit dat de verdachte – ingeval het hof van oordeel is dat er wel sprake was van een aanmerkelijke kans op letsel – die kans niet heeft aanvaard. Tot slot heeft de raadsman zijn in eerste aanleg gevoerde verweer ten aanzien van het meer subsidiair ten laste gelegde gehandhaafd, inhoudende dat niet blijkt dat de verdachte aanmerkelijk onvoorzichtig heeft gehandeld omdat de handeling is ingezet in een actief spelmoment en de sliding gericht was op het afpakken van de bal.

Het hof overweegt hieromtrent als volgt.

Feiten

Op basis van de bewijsmiddelen en het onderzoek ter terechtzitting stelt het hof het volgende vast.

Op 30 november 2014 vond in Schoonhoven een voetbalwedstrijd plaats tussen [A] en [B]. Aangever [betrokkene 1] speelde in het team van [A] en de verdachte speelde in het team van [B]. Op enig moment in de tweede helft sprintten [betrokkene 1] en de verdachte beiden achter de bal aan. Tijdens deze sprint bevond de verdachte zich (schuin) achter [betrokkene 1]. De verdachte maakte vervolgens – terwijl hij vlak bij [betrokkene 1] rende – een beweging met zijn rechterbeen/rechtersvoet in de richting van de benen van [betrokkene 1]. Daarbij heeft hij het onderbeen van [betrokkene 1] geraakt.

[betrokkene 1] is ten gevolge van deze actie van de verdachte ten val gekomen en heeft een dubbele beenbreuk links (gebroken kuitbeen en een gebroken, scheenbeen) en een scheurtje in zijn enkelgewricht opgelopen.

De actie van de verdachte zoals hiervoor omschreven hield verband met de spelsituatie, nu op basis van de door verschillende getuigen afgelegde verklaringen vastgesteld kan worden dat de bal op het moment van de actie in elk geval in de buurt van [betrokkene 1] was. Niet is vast te stellen waar de bal zich op dat moment precies bevond en ook niet op welke plek de verdachte het been van [betrokkene 1] precies heeft geraakt. De (vele) getuigenverklaringen verschillen op deze punten te zeer.

Opzet

De verdachte heeft verklaard dat het niet zijn bedoeling is geweest om de aangever letsel toe te brengen. Ook uit de overige bewijsmiddelen is van bloot opzet naar het oordeel van het hof niet gebleken.

Voorwaardelijk opzet

Het hof stelt voorop dat voorwaardelijk opzet op een bepaald gevolg aanwezig is indien de verdachte zich wilens en wetens heeft blootgesteld

aan de naar ervaringsregels aanmerkelijke kans dat dit gevolg zal intreden.

Het hof neemt daarbij in overweging dat de omstandigheid dat een gedraging is verricht in een sport- of spelsituatie, geen zelfstandige factor is bij de beoordeling van het ten laste gelegde opzet, in die zin dat die omstandigheid tot een beoordeling aan de hand van andere maatstaven zou dienen plaats te vinden, dan wanneer het gaat om een gedraging die buiten zo'n situatie is verricht.

Verdachte heeft op het onderzoek ter terechtzitting in hoger beroep verklaard dat en voorgegaan hoe hij op de man en de bal speelde, en dat hij om balbezit te krijgen al rennend een sliding van dichtbij maakte. Het handelen van de verdachte is dan ook aan te merken als een 'sliding tackle'. Hoewel dit een gevaarlijke actie is, kan niet gesteld worden dat de kans op zwaar lichamenlijk letsel in zo'n situatie naar algemene ervaringsregels aanmerkelijk is. Reeds daarom kan geen sprake zijn van voorwaardelijk opzet op het primair ten laste gelegde. Naar het oordeel van het hof is derhalve niet wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan de verdachte primair is ten laste gelegd, zodat de verdachte daarvan behoort te worden vrijgesproken.

Naar het oordeel van het hof was de kans dat [betrokkene 1] door de actie van de verdachte geraakt zou worden, ten val zou komen en dat daardoor pijn of letsel aan [betrokkene 1] toegebracht zou worden wél aanmerkelijk. Bij het maken van een sliding tackle neemt de speler bewust het risico dat hij zijn tegenstander raakt en/of ten val brengt. Voorts is voor een sliding tackle altijd ruimte nodig; als een sliding tackle van te dichtbij wordt ingezet valt de aangevallen speler vrijwel zeker over het (uitgestoken) been van zijn tegenstander. Het is een feit van algemene bekendheid dat het aantal blessures ten gevolge van acties die sliding tackles worden genoemd groot is.

Het hof gaat ervan uit dat het – gelijk de verdachte heeft verklaard – de bedoeling van de verdachte was balbezit te krijgen. Door dit op voornoemde wijze te doen, heeft hij zich niet alleen willens en wetens blootgesteld aan de aanmerkelijke kans dat aangever pijn of letsel zou oplopen ten gevolge van de sliding tackle, maar heeft hij die kans ten tijde van de gedraging bewust aanvaard (op de koop toe genomen).

Uit het voorgaande volgt dat de verdachte het voorwaardelijk opzet had de ander te mishandelen. Als gevolg van zijn actie heeft de ander zwaar lichamenlijk letsel opgelopen. Het subsidiair tenlastegelegde is dan ook wettig en overtuigend bewezen.

Het hof merkt ambtshalve op dat de omstandigheid dat de gedraging van de verdachte is verricht in een sportsituatie, namelijk tijdens een voetbalwedstrijd, wel van belang zou kunnen zijn voor de vraag of het bewezenverklarde kan

worden gekwalificeerd als mishandeling. De deelnemers aan een sport als voetbal hebben immers tot op zekere hoogte gevaarlijke gedragingen waartoe het spel uitlokt over en weer van elkaar te verwachten, terwijl bij een door duidelijke spelregels afgebakende sport die spelregels mede van belang zijn voor het bepalen van de grenzen van de wederrechtelijkheid.

Het hof stelt vast dat tijdens het handelen van de verdachte wel sprake was van een sportsituatie, maar dat dit niet binnen de grenzen is gebleven van hetgeen spelers van elkaar hebben te verwachten. Hij speelde gevaarlijk spel, hetgeen bovendien een ernstige overtreding van de spelregels van het voetbal opleverde.

Het hof verwerpt derhalve het verweer van de raadsman ten aanzien van het subsidiair ten laste gelegde."

7. Alvorens in te gaan op de middelen merk ik op dat de onderhavige zaak² aanleiding geeft stil te staan bij strafrechtelijke aansprakelijkheid in sport-situaties. Het gaat in deze zaak om een sliding tijdens een (amateur)voetbalwedstrijd ten gevolge waarvan het slachtoffer zwaar lichamenlijk letsel heeft opgelopen. De verdachte is ter zake van deze sliding in hoger beroep veroordeeld wegens eenvoudige mishandeling met zwaar lichamenlijk letsel als gevolg. Bewijs voor opzet op zwaar lichamenlijk letsel is dus niet vereist. Opzet op pijn en/of letsel is voldoende. Gevallen als deze doen de vraag rijzen wanneer een sportbeoefenaar strafrechtelijk aansprakelijk is voor gedragingen die zijn begaan tijdens de sportuitoefening.

8. "Voetbal is oorlog", aldus een aan de bekende voetbaltrainer Rinus Michels toegeschreven uitspraak met nog steeds een actuele kern van waarheid.³ In 1971 merkte preadviseur Verpaalen mede naar aanleiding van een beschouwing van zijn medepreadviseur Van Agt tijdens de vergadering van de Nederlandse Juristenvereniging over tuchtrecht op: "Wanneer Van Agt zegt, dat zich zulke stuitende tonelen op de voetbalvelden voordoen, dan begrijp ik dat er sprake is van vrij ernstige mishandelingen. Ik ben van mening, dat dan de politie moet optreden en dat wat gewone, ordinaire mishandelingen zijn voor de strafrechter moet komen. Ik heb het hier ter sprake brengen van het tuchtrecht voor voetballers meer als een aardigheidje van Van Agt gezien, want ik beschouw die voetbalsport als een rage zoals 200 jaar geleden de tulpenhandel. Ik denk dat over tien jaar zich niemand meer over voetballen druk zal maken zoals men dat thans niet

² Ik concludeer vandaag in een vergelijkbare zaak onder zaaknummer 17/05370; de vooropstelling is (vrijwel) gelijklopend.

³ Zie ook Marc van Vugt, 'Evolutionaire psychologie bevestigt: voetbal is oorlog', *Volkskrant* 11 juni 2014. De aan Michels toegeschreven quote is kennelijk niet bedoeld voor het hier niet aan de orde zijnde zogenaamde supportersgeweld. Daarvoor geldt overigens de Aanwijzing bestrijding voetbalvandalisme en voetbal gerelateerd geweld (2015A008), *Stcr.* 2015, 41059. Enige OM-aanwijzing voor geweld tijdens sport is er – voor zover ik heb kunnen vaststellen – niet.

meer doet over tulpenbollen.”⁴ Verpaalen sloeg voor wat betreft het druk maken de bal mis, althans achteraf bezien lijkt hij meer verstand te hebben van ballen dan van ballen.

9. Letsel als het onderhavige komt met regelmaat voor.⁵ In 2016 vonden maar liefst 35.800 bezoeken aan de Spoedeisende Hulp plaats naar aanleiding van een veldvoetbalwedstrijd, waarvan 24% als gevolg van lichamelijke contact zoals een trap of schop.⁶ Veldvoetbal is (anders dan zaalvoetbal) een zogenaamde contactsport. Fysiek contact, zoals bijvoorbeeld een schouderduw tijdens een kopduel, tussen de spelers is tot op zekere hoogte toegelaten en dat hoeft niet anders te zijn als dat fysieke contact min of meer pijnlijke lichamelijke gevolgen heeft bij (een van de) speler(s). Iemand die deelneemt aan veldvoetbal loopt (enig) risico op pijn en letsel. De omstandigheid dat een speler pijn of letsel heeft bekomen, sluit niet uit dat de gedragingen binnen de regels van het spel vallen en daarmee dus nog niet wederrechtelijk zijn. Bovendien geldt nog dat niet iedere overtreding van de spelregels zonder meer betekent dat de gedraging de voor mishandeling vereiste wederrechtelijkheid omvat. Een ongelukkige samenloop van omstandigheden kan ernstig letsel meebrengen. Dat levert op zichzelf nog geen grond op voor tuchtrechtelijke of strafrechtelijke aansprakelijkheid. Risicoaansprakelijkheid – een zekere verdeling van het risico over betrokken spelers – kan maken dat het in het burgerlijk recht anders ligt.⁷ Ik beperk mij hier verder tot het tuchtrecht en strafrecht.

10. Eerst het actuele tuchtrecht⁸ waarbij ik nadruk leg op de (tuchtrechtelijk) verboden gedragingen. De gedraging zal onafhankelijk van het gevolg (bijvoorbeeld pijn of letsel) een overtreding kunnen opleveren. Art. 27 van het Reglement tuchterspraak amateurvoetbal verdeelt tuchtzaken in overtredingen en hier verder niet relevante administratieve verzuimen. Het tweede lid van de genoemde bepaling omschrijft – voor zover hier van belang – een overtreding als handelen of nalaten dat (a) de belangen van de KNVB en/of haar organen en/of de

voetbalsport in het algemeen schaadt, terwijl onder b daaraan wordt toegevoegd handelen of nalaten dat in strijd is met 1. een bepaling in de Statuten of de reglementen; of 2. een besluit van een van de organen van de KNVB; of 3. de spelregels. Ingevolge art. 25, eerste lid, van het zojuist vermelde Reglement is voor de tuchtrechtelijke aansprakelijkheid voor de overtredingen opzet, schuld, nalatigheid of onvoorzichtigheid vereist.

11. Voor overtreding van spelregels geldt dat de aard van de gedraging de overtreding kwalificeert als al dan niet disciplinair te bestraffen en daarmee (ook) de ernst bepaalt. Regel 12 van de Spelregels veldvoetbal houdt, voor zover hier relevant, het volgende in. Louter onvoorzichtige spelregel overtredende gedragingen (een ondoordacht duel aangaan of onbezonnen handelen) leveren een overtreding op waarbij in het algemeen wordt volstaan met de toekenning van een vrije trap en waarbij geen disciplinaire sanctie volgt. Een onbesuisde gedraging in strijd met de spelregels (handelen zonder inachtneming van gevaar of mogelijke gevolgen) kan leiden tot een waarschuwing (gele kaart). Gedrag in strijd met de spelregels met buitensporige inzet (de noodzakelijke inspanning ver overschrijden en de veiligheid van de tegenstander in gevaar brengen) kan leiden tot veldverwijdering (een rode kaart).⁹

12. Voor de tuchtrechtelijke afdoening na de wedstrijd geldt het volgende. Ernstig gemeen spel (een tackle of aangaan van een duel waarbij de veiligheid van een tegenstander in gevaar wordt gebracht) en gewelddadig handelen (nader omschreven als – poging tot – gebruik van geweld niet gericht op het veroveren van de bal), vallen volgens de Handleiding tuchtzaken amateurvoetbal 2017/2018 (augustus 2017) onder codes 03 en 04 met bijbehorende sanctie. Die maximum bedreigde sanctie is fors hoger als het gedrag betreft dat weliswaar onder de spelregels valt, maar dat ver over de te accepteren grenzen gaat. De verhoging van het maximum geldt temeer voor gedrag dat niet onder de spelregels valt.¹⁰

13. Bij gedragingen die een overtreding (van de spelregels) opleveren staat de gevaarzetting centraal en de traditionele schuldnormen opzet en culpa vormen niet zonder meer de ondergrens. Als het

4 Handelingen 1971 der Nederlandse Juristen-Vereeniging deel 2, Tjeenk Willink Zwolle, p. 114.

5 Zie zijn pleitnota in hoger beroep p. 2.

6 H. Valkenberg en C. Stam, 'Sportblessures 2016. SEH-bezouken', *VeiligheidNL* november 2017.

7 Vgl. de verhoogde aansprakelijkheidsdrempel bij sport- en spelsituaties zoals die geldt in het civiele recht: HR 28 juni 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0300, NJ 1992/622, m.nt. Brunner (*Natraparest*), HR 28 maart 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF2679, NJ 2003/718, m.nt. Brunner en HR 28 maart 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF2680, NJ 2003/719, m.nt. Brunner.

8 Voor het veldvoetbal van amateurs zijn in het bijzonder van belang: 1. Spelregels veldvoetbal 2017-2018 (uitgave juli 2017); 2. Reglementen amateurvoetbal KNVB, uitgave januari 2018 waarin opgenomen het Reglement amateurvoetbal en het Reglement tuchterspraak amateurvoetbal; 3. Handleiding tuchtzaken amateurvoetbal, 2017-2018, uitgave augustus 2017. Ten tijde van het door het hof bewezenverklaarde feit golden vrijwel dezelfde voorschriften (onder meer de Spelregels 2011) en voor de beoordeling van de onderhavige zaak relevante verschillen heb ik niet aangetroffen. De reglementen zijn te vinden op www.knvb.nl.

9 Ingeval van deze overtredingen is veldverwijdering door de scheidsrechter (tevens) mogelijk als er sprake is van ernstig gemeen spel (een tackle of aangaan van een duel waarbij de veiligheid van een tegenstander in gevaar wordt gebracht) of bij (poging tot) een gewelddadige handeling – kort gezegd en voor zover hier relevant – ten opzichte van een tegenstander zonder strijd om de bal.

10 In dat geval is volgens de Handleiding tuchtzaken amateurvoetbal 2017/2018, augustus 2017 niet regel 12 van de Spelregels veldvoetbal van toepassing, maar art. 2, tweede lid, sub b, van het Algemeen Reglement dat luidt: "Met inachtneming van het bepaalde in artikel 7 van de Statuten verplicht ieder lid, genoemd in artikel 6 lid 2 onder d en e van de Statuten, zich: (...) b. ter gelegenheid van een voetbalwedstrijd, hetzij voor, hetzij gedurende, hetzij na de wedstrijd, behoorlijk te gedragen en zo nodig mee te helpen bij het handhaven van de orde";

gevaar leidt tot pijn of (zwaar) lichamelijk letsel en/of er is opzettelijk dan wel culpoos gehandeld is tuchtrechtelijk ingrijpen geenszins uitgesloten.

14. Te wijzen valt hier voorts op de Aanvullende instructies veldvoetbal van de KNVB van juli 2015. Ze zijn tot stand gekomen na het bezwezenverklaarde feit. Desondanks geef ik hier ter afronding van mijn opmerkingen over de tuchtrechtelijke normering hetgeen onder “7. Een tegenstander ten val brengt” is vermeld weer. Het gaat hier namelijk niet om nieuwe regels, maar om een verduidelijking van de reeds bestaande regels.¹¹ Voor zover van belang houden de instructies onder 7 het volgende in:

“Onder dit punt wordt bedoeld het 'ten val brengen' van een tegenstander door middel van een 'sliding tackle'. Dit kan zowel op reglementaire als onreglementaire wijze gebeuren. Als de tackle correct wordt uitgevoerd en de tegenstander komt daarbij alsnog ten val dan is er geen sprake van een overtreding. Pas als de tackle niet correct wordt uitgevoerd en de speler brengt zijn tegenstander ten val is er sprake van een directe vrije schop (zie verschil in ten val komen en ten val brengen). Voor scheidsrechters is het belangrijk dat ze goed letten op acties die schijnbaar ten doel hebben de bal te spelen, maar waarbij de bal in het geheel niet geraakt wordt. Een zeer groot deel van de spelers weet niet op welke wijze een correcte sliding tackle moet c.q. mag worden uitgevoerd. Zij hebben de neiging om allerlei wilde sprongen in de richting van de bal als een correcte actie aan te merken. In de meeste gevallen maken zij dan met hun beide handen het gebaar dat ze de bal speelden om deze manier te verbloemen dat zij deze helemaal niet raakten. Een reglementaire 'sliding tackle' moet aan een aantal voorwaarden voldoen. Het woord 'sliding' komt van het Engelse 'to slide', wat glijden betekent. Het enige wat dus geoorloofd is, is glijdend met een of beide benen over de grond, de bal voor de voeten van de tegenstander weg te spelen. Daarbij moet dan wel de bal gespeeld/ geraakt worden. Indien dit laatste niet gebeurt zal de scheidsrechter deze tackle moeten bestraffen met een directe vrije schop. Bij het maken van een sliding tackle loopt de speler altijd bewust het risico dat hij de bal niet speelt of raakt en dus te laat komt en daardoor zijn tegenstander ten val brengt. Bedenk ook dat voor een 'sliding tackle' ruimte nodig is, namelijk ruimte om de glijdende beweging over de grond te kunnen uitvoeren. Als de 'sliding tackle' van te dichtbij wordt ingezet, valt de aangevallene speler vrijwel

zeker over het (uitgestoken) been van zijn tegenstander.

Voorals de 'sliding tackle' die van voor of van achter of opzij op een tegenstander wordt ingezet, terwijl deze de bal aan de voet heeft, moet door de scheidsrechter nauwkeurig in het oog worden gehouden. Het is namelijk de bedoeling dat met een 'sliding tackle' uitsluitend de bal wordt gespeeld. Als de tegenstander wordt geraakt, dan is dat altijd een overtreding, maar ook nog een gevaarlijke actie. Dat geldt in nog sterkere mate als dit soort 'sliding tackle' met het nodige geweld gepaard gaat. De disciplinaire straf zal afhangen van de daarbij gepaard gaande inzet. Bij een 'onvoorzichtig' en niet correcte tackle zal de scheidsrechter kunnen volstaan met alleen een directe vrije schop. Indien deze onbesuisd is zal er een gele kaart getoond moeten worden. Als de overtreding gepaard gaat met buitensporige inzet of de veiligheid van de tegenstander in gevaar wordt gebracht zal er een rode kaart worden getoond.

In feite is een groot deel van de zogenaamde 'sliding tackles' strafbaar. Het aantal blessures ten gevolge van acties die 'sliding tackles' worden genoemd, is groot en het is de taak van de scheidsrechter op dit punt streng op te treden.”

15. Dan nu het strafrecht. De toepasselijkheid van een tuchtrechtelijke norm sluit de toepasselijkheid van strafbepalingen niet uit.¹² De in het tuchtrecht gehanteerde normen kunnen en zullen in de praktijk nogal eens inhoud geven aan de voor strafbaarheid vereiste wederrechtelijkheid, maar de spelregels zijn niet exclusief. Niet uitgesloten is dat in het kader van deelname aan een voetbalwedstrijd niet sprake is van een overtreding van de spelregels, maar wel van een strafbaar feit. Denk aan een vermogensdelict (geld of een sieraad ontvreemden van een tegenstander tijdens de wedstrijd) of zelfs ontucht (aanraking van geslachtsdelen tijdens de wedstrijd). Het betreft feiten die – als ik het goed zie – mogelijk wel te rubriceren zijn onder art. 27, tweede lid onder a of b sub 1, van het Reglement tuchtrechtspraak amateurvoetbal (zie randnummer 10).

16. In de wettelijke delictomschrijvingen zijn de voorwaarden waaraan voor strafbaarheid moet worden voldaan welomschreven. Vormen van mishandeling (art. 300 t/m 302 Sr) zijn helaas nog steeds in het (amateur)voetbal een fenomeen dat het plezier in dat spel bederft. Voor de wettelijke

¹¹ Zie het voorwoord: “Voor de volledigheid zij vermeld dat de aanvullende instructies zijn gebaseerd op de spelregels zoals deze zijn gepubliceerd door de FIFA en de reglementen van de KNVB.” Uit de namens mij bij de KNVB opgevraagde Aanvullende instructies werkgroep spelregels veldvoetbal van de KNVB van juli 2014 blijkt dat de instructies van 2014 voor wat betreft het onder 7 vermelde volledig gelijkkuidend zijn aan die uit 2015.

¹² Tuchtrechtelijk optreden behoeft niet in de weg te staan aan strafrechtelijk optreden. De opportuniteit van strafrechtelijk optreden en de betekenis van 'ne bis in idem' bespreek ik hier niet. Zie voor de omgekeerde situatie art. 25 lid 3 onder c en d van het Reglement tuchtrechtspraak amateurvoetbal waaruit – algemeen gezegd – naar voren komt dat het strafrechtelijk optreden tuchtrechtelijk optreden niet verhindert. Het 'ne bis in idem' is in zoverre door het tuchtrecht buiten werking gesteld. Bij de strafrechtelijke afdoening kan uiteraard rekening worden gehouden met de tuchtrechtelijke. Zie bijvoorbeeld Rb. Groningen 13 februari 2008, ECLI:NL:RBGRO:2008:BC4350 en Rb. Groningen 3 juli 2008, ECLI:NL:RBGRO:2008:BD6244.

strafbaar gestelde vormen van voltooide mishandeling geldt anders dan in het tuchtrecht dat alleen gevaarstelling niet volstaat omdat tenminste pijn en/of letsel moet zijn gerealiseerd en opzet moet worden bewezen. De lat ligt in zoverre in het strafrecht dus hoger dan in het tuchtrecht en dat verklaart ook dat het sanctiearsenaal van een andere orde is. Gewelddadige handelingen als een kopstoot, een elleboogstoot of een trap buiten een spelsituatie zijn evenals belediging, discriminatie en bedreiging volgens de normen van de KNVB misdrijven die mogelijk “wel onder de spelregels vallen, maar die ver over de te accepteren grenzen heen gaan”. Juist dergelijke misdrijven kunnen zowel tuchtrechtelijk als — indien tenminste de delictomschrijving ook overigens is vervuld — strafrechtelijk worden afgedaan. Een scan van de sinds 2006 op rechtspraak.nl gepubliceerde feitenrechtspraak laat zien dat twee situaties zijn te onderscheiden: gedragingen die in een spelsituatie plaatsvinden en gedragingen die *de facto* niks meer met de sport te maken hebben.¹³ In de eerste categorie vallen bijvoorbeeld trappen of slidings tijdens een duel om de bal¹⁴ en bij de tweede categorie kan men denken aan een kopstoot en een trap in het gezicht.¹⁵

17. Bij acties in het veldvoetbal is als gezegd lichamenlijk contact niet uitgesloten. Ik noem het kopduel en de sliding tackle. Dit zijn in het algemeen gewone spelsituaties die onder de spelregels en binnen te accepteren grenzen vallen. Het zijn dus

acties waarbij een zeker risico wordt geaccepteerd.¹⁶ Immers bij een reglementaire sliding tackle kan een tegenstander ten val komen. Zelfs als zo'n actie een overtreding oplevert en dus niet reglementair is omdat deze onbesuisd of met buitensporige inzet is uitgevoerd, betekent dat nog niet zonder meer dat sprake is van mishandeling. Ook niet als de tegenstander ten val wordt gebracht. Er moet namelijk ook zijn voldaan aan het opzetvereiste. Wel zal een niet-reglementaire actie die onbesuisd is of met buitensporige inzet is uitgevoerd spoedig kunnen worden aangemerkt als wederrechtelijk.

18. De hier aan de orde zijnde problematiek is in de rechtspraak van de Hoge Raad niet onbekend. De Hoge Raad¹⁷ overweegt in de zaak van een ‘actie’ op een profvoetballer¹⁸ (*Kokmeijer*) als volgt:

“4.3 Ten laste van de verdachte is door het Hof bewezenverklaard dat hij opzettelijk zwaar lichamenlijk letsel heeft toegebracht aan het slachtoffer. Die bewezenverklaring is gekwalificeerd als: ‘zware mishandeling’.

Voorop moet worden gesteld dat de omstandigheid dat een gedraging is verricht in een sport- of spelsituatie, geen zelfstandige factor bij de beoordeling van het ten laste gelegde opzet is, in die zin dat die omstandigheid tot een beoordeling aan de hand van andere maatstaven zou dienen te leiden, dan indien het gaat om een gedraging die buiten zo'n situatie is verricht. Dit uitgangspunt heeft het Hof niet miskend waar immers de hiervoor onder 3.3 weergegeven overweging inhoudt dat het Hof niet ervan uitgaat ‘dat gedragingen op het voetbalveld — zoals in de thans voorliggende zaak — als zodanig anders zouden dienen te worden beoordeeld dan daarbuiten’. Voor zover het middel over die opvatting klaagt, faalt het derhalve.

13 Vgl. S. de Jongh, ‘Strafrecht op het voetbalveld: not all in the game’, *Advocatenblad* 2008, p. 415-416.

14 Vgl. Gerechtshof Amsterdam 16 mei 2007, ECLI:NL:GHAMS:2007:BB0156, Gerechtshof Den Bosch 4 februari 2009, ECLI:NL:GHSHE:2009:BH3371, Gerechtshof Den Haag 1 juni 2011, ECLI:NL:GHSGR:2011:BR5925, Gerechtshof Den Haag 22 februari 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1393, Rb. Breda 13 september 2006, ECLI:NL:RBBRE:2006:AY8122 en Rb. Groningen 13 februari 2008, ECLI:NL:RBGRO:2008:BC4350.

15 Voorbeeld ontleend aan Rb. Dordrecht 29 maart 2007, ECLI:NL:RBDOR:2007:BA1871. Vgl. ook Rb. Leeuwarden 6 april 2011, ECLI:NL:RBLEE:2011:BM0079 (karatetrap tegen het hoofd), Rb. Zeeland West-Brabant 28 februari 2013, ECLI:NL:RBZWB:2013:BZ696 (tegen het lichaam duwen en schoppen), Rb. Gelderland 4 juli 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:4088 (in het gezicht schoppen) en Rb. Rotterdam 15 december 2017, ECLI:NL:RBROT:2017:10839 (slaan).

16 Bij reglementaire acties waardoor een tegenstander ten val komt en daardoor pijn of letsel ondervindt wordt (impliciete) wederzijdse toestemming gezien als rechtvaardiging. Zie bijvoorbeeld S.R. Bakker, ‘Toestemming als rechtvaardiging: zelfbeschikking in het strafrecht?’, *AA* 2017/177. De wederzijdse toestemming kan de ingeblikte wederrechtelijkheid van mishandeling wegnemen, zie nader H. de Doelder & A.J.A. van Dorst, ‘Sport en Strafrecht’, *NJB* 1977, afl. 7, p. 165-170, J. Nan, ‘Ingeblikte wederrechtelijkheid bij mishandeling’, *TPWS* 2014/10. Voorts S.R. Bakker, ‘Uitzonderingen op de regel. Over studenten, voetballers en rappers’, *TPWS* 2017/68. De Wetboeken van Strafrecht van Sint-Maarten, Aruba en Curaçao bevatten een gecodificeerde rechtvaardigingsgrond in de context van de spel- en sportsituatie, art. 1:114 Sr van zowel Sint-Maarten, Aruba als Curaçao luidt: “1. Niet strafbaar is een gedraging: (...) f. gepleegd als algemeen aanvaard uitvloeisel van vrijwillige deelneming aan sport of spel.”. Vgl. reeds H. de Doelder, ‘De strafuitsluitingsgronden anders opgeschreven’, in: H. de Doelder (red.), *Het Caribisch Wetboek van Strafrecht*, Nijmegen: 2008, p. 56 en 57. In het opzettelijk zwaar lichamenlijk letsel toebrengen in de zin van art. 302 Sr ligt de wederrechtelijkheid niet besloten, zie HR 5 juli 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ6690, *NJ* 2011/466, m.nt. Keijzer.

17 HR 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7087, *NJ* 2008/375, m.nt. Keijzer.

18 Zie soortgelijk voor het opzet in amateurvoetbal HR 28 juni 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ4203.

4.4 Ook voor het overige faalt het middel. Het Hof heeft geoordeeld dat de 'actie' van de verdachte, waardoor aan K. zwaar lichamelijk letsel is toegebracht, een flagrante overtreding van de regels van het voetbalspel oplevert. Mede op grond daarvan is het Hof uiteindelijk tot de slotsom gekomen dat 'gezien de uiterlijke verschijningsvorm van de actie van verdachte derhalve niet anders [kan] worden geoordeeld dan dat de verdachte met de onderhavige gedraging de aanmerkelijke kans op het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel op de koop toe heeft genomen/heeft aanvaard'. Dat oordeel geeft geen blijk van een onjuiste rechtsopvatting, terwijl het in het licht van de inhoud van de gebezigde bewijsmiddelen ook niet onbegrijpelijk is.

4.5 Opmerking verdient dat de omstandigheid dat de gedraging is verricht in een sport- of spelsituatie, in een geval als het onderhavige wel van belang zou kunnen zijn voor de vraag of het bewezenverklarde kan worden gekwalificeerd als mishandeling (vgl. HR 10 september 1996, *DD 97.0040*). De deelnemers aan een sport, zoals voetbal, hebben immers tot op zekere hoogte gevaarlijke gedragingen waartoe het spel uitlokt over en weer van elkaar te verwachten, terwijl bij een door duidelijke spelregels afgebakende sport die spelregels mede van belang zijn voor het bepalen van de grenzen van de wederrechtelijkheid. Dat geldt echter in de regel niet voor gedragingen die los staan van een spelsituatie waarbij een speler een andere speler letsel toebrengt, terwijl bij gedragingen die in een spelsituatie plaatsvinden, een speler de spelregels op dusdanige wijze kan schenden en zo gevaarlijk kan handelen dat van het ontbreken van wederrechtelijkheid geen sprake kan zijn."

19. Tot zover het kader. De onderhavige zaak heeft in de pers enige aandacht gehad en heeft kennelijk geleid tot misverstanden. Anders dan lijkt te zijn gesuggereerd was ook volgens de regels van de KNVB niet sprake van een sportieve, reglementaire actie. Dat is reeds af te leiden uit de mededeling van de raadsman van de verdachte ter terechtzitting van het hof van 3 november 2016 "dat door de KNVB aan zijn cliënt een maatregel, een schorsing, is opgelegd maar dat hij hiertegen geen bezwaar heeft aangetekend."¹⁹

(...)

28. Het *derde middel* richt zich tegen de motivering van het bewezen verklaarde voorwaardelijk opzet.

29. Voor de beoordeling van de klacht zijn de volgende overwegingen uit een arrest van de Hoge raad van 29 mei 2018, *ECLI:NL:HR:2018:718* van belang:

"5.3.2. De beantwoording van de vraag of een gedraging de aanmerkelijke kans op een bepaald gevolg in het leven roept, is afhankelijk van de omstandigheden van het geval, waarbij betekenis toekomt aan de aard van de gedraging en de omstandigheden waaronder deze is verricht. Er is geen grond de inhoud van het begrip 'aanmerkelijke kans' afhankelijk te stellen van de aard van het gevolg. Het moet gaan om een kans die naar algemene ervaringsregels aanmerkelijk is te achten. (vgl. HR 25 maart 2003, *ECLI:NL:HR:2003:AE9049*, *NJ 2003/552*).

In de conclusie van de Advocaat-Generaal wordt de vraag opgeworpen of nadere algemene aanknopingspunten kunnen worden gegeven om te bepalen onder welke omstandigheden sprake is van een aanmerkelijke kans als hiervoor bedoeld. Daarentrent merkt de Hoge Raad het volgende op. Onder 'de naar algemene ervaringsregels aanmerkelijke kans' dient te worden verstaan de in de gegeven omstandigheden reële, niet onwaarschijnlijke mogelijkheid. Met de thans gebruikelijke formulering van de maatstaf van de aanmerkelijke kans is geen wezenlijk andere of grotere mate van waarschijnlijkheid tot uitdrukking gebracht dan met de in oudere rechtspraak, zoals in HR 9 november 1954, *NJ 1955/55*, gebruikte formulering 'de gezinszins als denkbeeldig te verwaarlozen kans'.

De Hoge Raad kan geen algemene regels geven over de exacte grootte van de kans die in het algemeen of voor een bepaald type delict minimaal vereist zou zijn, laat staan deze kans in een percentage uitdrukken.

5.3.3. In zijn arrest van 25 maart 2003, *ECLI:NL:HR:2003:AE9049*, *NJ 2003/552* heeft de Hoge Raad voorts overwogen dat wat betreft de vraag of sprake is van bewuste aanvaarding van zo een kans heeft te gelden dat uit de enkele omstandigheid dat de verdachte wetenschap heeft van de aanmerkelijke kans dat het gevolg zal intreden, niet zonder meer kan volgen dat hij de aanmerkelijke kans op het gevolg ook bewust heeft aanvaard, omdat ook sprake kan zijn van bewuste schuld. Van degene die weet heeft van de aanmerkelijke kans op het gevolg, maar die naar het oordeel van de rechter ervan is uitgegaan dat het gevolg niet zal intreden, kan wel worden gezegd dat hij met (grove) onachtzaamheid heeft gehandeld maar niet dat zijn opzet in voorwaardelijke vorm op dat gevolg gericht is geweest.

Of in een concreet geval moet worden aangenomen dat sprake is van bewuste schuld dan wel van voorwaardelijk opzet zal, indien de verklaringen van de verdachte en/of bijvoorbeeld eventuele getuigenverklaringen geen inzicht geven omtrent hetgeen ten tijde van de gedraging in de verdachte is omgegaan, afhangen van de feitelijke omstandigheden van het geval. Daarbij zijn de aard van de gedraging en de omstandigheden waaronder deze is verricht, van belang.

¹⁹ Een blik over de papieren muur leert dat de beslissing van de KNVB van 21 januari 2015 in het dossier is gevoegd. Deze beslissing houdt in een uitsluiting van vier (4) maanden wegens *ernstige gemeen spel (tijdens een duel om de bal, raak)*. *Strafcode 3*.

Bepaalde gedragingen kunnen naar hun uiterlijke verschijningsvorm worden aangemerkt als zozeer gericht op een bepaald gevolg dat het – behoudens contra-indicaties – niet anders kan zijn dan dat de verdachte de aanmerkelijke kans op het desbetreffende gevolg bewust heeft aanvaard.”

30. Het hof heeft vooropgesteld dat de omstandigheid dat een gedraging die is verricht in een sport- of spelsituatie, geen zelfstandige factor bij de beoordeling van het ten laste gelegde opzet is, in die zin dat die omstandigheid tot een beoordeling aan de hand van andere maatstaven zou dienen te leiden, dan indien het gaat om een gedraging die buiten zo'n situatie is verricht. Dit aan het hierboven onder randnummer 18 geciteerde arrest van de Hoge Raad van 22 april 2008²⁰ ontleende uitgangspunt wordt door de steller van het middel terecht niet betwist.

31. Er wordt niet met zoveel woorden geklaagd dat het hof in de bestreden beslissing een onjuist criterium heeft gebruikt bij het bewijs van opzet. De klachten over de bewijsoverweging van het hof zijn mijns inziens vooral te verklaren uit de omstandigheid dat die bewijsoverweging geïsoleerd gelezen aanleiding kan geven tot misverstanden. Het kan niet zo zijn dat in de bewijsoverweging van het hof besloten ligt dat elke sliding tackle in beginsel mishandeling oplevert. De bewijsoverweging van het hof moet worden gelezen in de context van de in de bewijsmiddelen vastgestelde feiten en omstandigheden. Of een gedraging de aanmerkelijke kans op een bepaald gevolg in het leven roept, is immers volgens de zojuist geciteerde rechtspraak van de Hoge Raad afhankelijk van de omstandigheden van het geval, waarbij betekenis toekomt aan de aard van de gedraging en de omstandigheden waaronder deze is verricht.

32. Wat blijkt nu uit de bewijsmiddelen over de aard van de gedraging en de omstandigheden waaronder deze is verricht? De door de verdachte ingezette actie is volgens zijn eigen voor het bewijs gebruikte verklaring ingezet vanuit de positie (a) schuin achter het slachtoffer, de verdachte verklaart zowel de bal (b) als de man te hebben gespeeld, terwijl (c) er lichamelijk contact was waarbij hij een klein zetje heeft gegeven en de actie volgens hem (d) van dichtbij werd ingezet omdat het veld zo slecht was dat hij niet kon glijden. Uit bewijsmiddel 4 blijkt als eigen waarneming van het hof nog dat bij het inzetten van de schouder een kleine schouderduw is gegeven.

33. Als de feitelijke vaststellingen (a) t/m (d) worden gelegd naast de Aanvullende instructies is

de sliding onmiskenbaar onreglementair.²¹ Een sliding die dat in zekere zin nooit kan zijn omdat de verdachte er voor kiest niet te glijden (“to slide”), omdat dit onmogelijk was door de toestand van het veld. Een sliding schuin van achteren. Een sliding niet alleen volgens eigen zeggen van dichtbij, maar die zelfs van heel dichtbij heeft plaats gevonden omdat bij het inzetten van de sliding een zetje/schouderduw kan worden gegeven. Er is niet alleen sprake van een ‘sliding’, maar ook van nog ander lichamelijk contact (zetje/schouderduw). In de termen van het eerder besproken kader van de KNVB is dit alles moeilijk anders te omschrijven dan als ernstig gemeen spel.

34. De aard van de gedraging is dus een actie die niet glijdend kan worden ingezet, die van dichtbij en schuin van achteren wordt ingezet, met een zetje/duw, terwijl gelet op de bewijsoverweging de actie plaats vond in een spelsituatie en in ieder geval achteraf niet duidelijk kan worden vastgesteld waar de bal zich bevond. Is de verdachte gelet op het voorgaande zich nu slechts bewust van een risico op pijn en letsel (NB het gaat hier dus niet om het risico op zwaar lichamelijk letsel zoals het zich heeft verwezenlijkt) of mag ervan worden uitgegaan dat hij bewust de reële, niet onwaarschijnlijke mogelijkheid op pijn/ letsel heeft aanvaard. Het komt mij voor dat het gelet op de aard van de gedraging niet onbegrijpelijk is dat het hof dat laatste heeft vastgesteld. Voldoende lijkt mij reeds dat terwijl de actie van dichtbij is en glijden niet mogelijk is, de verdachte desondanks een ‘sliding’ inzet. En één en ander gebeurde niet stapvoets, maar volgens de voor het bewijs gebruikte verklaring van de verdachte al rennend. Tja... dan moet je als voetballer toch weten dat er een aanzienlijke kans is dat de ander op zijn minst pijnlijk valt als je je actie voortzet en dat je met dat voortzetten van de actie dus die kans aanvaardt.

35. Wanneer de overweging van het hof in de context van de bewijsmiddelen wordt gelezen verliezen de in de toelichting op het middel geformuleerde klachten hun kracht en voegt bespreking daarvan niet veel meer aan het voorgaande toe. Desondanks loop ik ze om elk misverstand te vermijden langs. Voor zover de steller van het middel meent²² dat een sliding tackle altijd enig nu eenmaal in de voetbalsport te aanvaarden gevaar/risico meebrengt, volg ik hem daarin. Gelet echter op de eerder onderscheiden omstandigheden (a) t/m (d) is hier geen sprake van een sliding tackle met aanvaardbaar risico op pijn of letsel, maar in het oordeel van het hof ligt besloten dat het onreglementaire actie betrof met een aanmerkelijke kans op pijn en letsel die door verdachte bewust is aanvaard. De steller

21 Het middel betwist niet dat tuchtrechtelijke voorschriften betekenis kunnen hebben voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid. Dat is niet anders voor civielrechtelijke aansprakelijkheid. Vgl. R. Van Kleef, ‘De invloed van regelgeving van sportorganisaties op het civiele aansprakelijkheidsrecht’, AA 2016/0545.

22 Ik meen dat te lezen in de schriftuur op p. 5.

20 HR 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7087, NJ 2008/375, m.nt. Keijzer.

van het middel schrijft dat indien het oordeel van het hof juist zou zijn, iedere sliding tackle als zodanig kan leiden tot strafrechtelijke veroordeling. Dat berust op een volstrekt onjuiste uitleg van het oordeel van het hof.

36. In de toelichting op het middel wordt opgemerkt dat een sliding tackle van te dichtbij in de Aanvullende instructies (bewijsmiddel 5) niet wordt aangemerkt als een overtreding. Dat staat inderdaad niet met zoveel woorden in het deel van de instructies dat door het hof voor het bewijs is gebruikt. Dat sluit echter niet uit dat die actie van te dichtbij taalkundig al niet meer als een sliding kan worden aangemerkt, omdat van glijden naar een bal die een speler aan zijn voet heeft geen sprake is. Hoe dan ook kan de afstand in aanmerking worden genomen als een factor die de sliding niet reglementair doet zijn. Uit de verklaring van de verdachte blijkt dat bij het inzetten van de sliding er al lichamelijk contact was. De klacht dat niet uit de bewijsmiddelen blijkt dat de sliding van (te) dichtbij is ingezet mist daarmee elke grond. De klacht dat het hof niet heeft overwogen wanneer sprake is een sliding van te dichtbij faalt eveneens, omdat dichterbij dan met lichamelijk contact zich niet of nauwelijks laat denken.

37. Dan wordt er nog geklaagd dat niet uit de bewijsmiddelen volgt dat het slachtoffer over het been van de verdachte is gevallen, terwijl het hof heeft overwogen dat bij een sliding tackle van te dichtbij een speler vrijwel zeker valt over het uitgestoken been van de tegenstander. Voor zover hier tegenstrijdigheid in wordt gezien volg ik dat niet. Ik ga er met de steller van het middel vanuit dat het hof inderdaad niet heeft vastgesteld dat het slachtoffer over het been van de verdachte is gevallen.²³ Dat het slachtoffer is gevallen is bewezen en dat het was ten gevolge van de actie van de verdachte eveneens, maar de details van de val zelf heeft het hof in het midden gelaten. Dat sluit echter geenszins uit dat voor het bewijs van het opzet in aanmerking kan worden genomen dat de verdachte moet weten dat bij de sliding tackle van te dichtbij de tegenstander vrijwel zeker over het uitgestoken been valt.

38. Resteert de klacht dat het hof kennelijk in het kader van het bewijs van het opzet niet in aanmerking had mogen nemen dat het een feit van algemene bekendheid is dat het aantal blessures ten gevolge van acties die sliding tackles worden genoemd groot is. Dat zou geen feit van algemene bekendheid zijn.²⁴ Ingevolge art. 339, tweede lid, Sv behoeven feiten of omstandigheden van algemene bekendheid geen bewijs. Dit betekent dat de rechter in zijn bewijsoverweging gebruik mag maken van algemeen bekende gegevens (waaronder algemene ervaringsregels) zonder dat dit nadere onderbou-

wing in de vorm van wettige bewijsmiddelen vergt. Voor zover al juist zou zijn dat de vaststelling inzake blessures geen feit van algemene bekendheid is, wijs ik er op dat hetgeen het hof overweegt rechtstreeks is ontleend aan bewijsmiddel 5. De vaststelling van het hof berust daarmee op een wettelijk bewijsmiddel. Niet van belang is derhalve of er al dan niet sprake is van een feit van algemene bekendheid. Daaraan doet — anders dan de steller van het middel opmerkt — dan uiteraard ook niet af dat in dat bewijsmiddel niet is vermeld of er al dan niet sprake is van een feit van algemene bekendheid. De omstandigheid dat ook de degene die de sliding inzet geblesseerd kan raken, doet aan het voorgaande anders dan de steller van het middel meent evenmin af.

39. Het *derde middel* faalt in alle onderdelen.

40. Het *vierde middel* klaagt dat het hof ten onrechte, althans onbegrijpelijk gemotiveerd, het bewezen verklaarde heeft gekwalificeerd als mishandeling.

41. De toelichting op het middel neemt het hof tot uitgangspunt dat er sprake was van een overtreding en dat die overtreding is gemaakt in een spelsituatie. Bestreden wordt dat de overtreding zodanig ernstig was dat deze voor mishandeling vereiste wederrechtelijkheid oplevert. Onder verwijzing naar een conclusie van mijn ambtgenoot Machiels²⁵ wordt betoogd dat slechts sprake was van een inschattings- of taxatiefout en dat daarvoor ruimte moet zijn bij voetbal. Deelname aan voetbal betekent nu eenmaal de aanvaarding van bepaalde risico's.

42. Het hof heeft de actie van de verdachte niet aangemerkt als een eenvoudige inschattings- of taxatiefout die behoort tot de in het voetbal aanvaardbare risico's. Het hof spreekt in de onder randnummer 6 geciteerde bewijsoverweging die deels ook aan de wederrechtelijkheid is gewijd van een ernstige overtreding van de spelregels van het voetbal. Indien het oordeel van het hof dat er sprake was van een ernstige overtreding van de spelregels juist is dan is het niet onjuist of onbegrijpelijk dat in het oordeel van het hof ligt besloten dat voldaan is aan de voor mishandeling vereiste wederrechtelijkheid.

43. De crux is dus of het hof wel toereikend heeft gemotiveerd dat sprake is van een ernstige overtreding van de spelregels. De klacht dat dit niet is gemotiveerd faalt. Weliswaar heeft het hof aan de ernst van de overtreding geen afzonderlijke overweging gewijd, maar die ernst ligt toereikend in de bewijsmiddelen besloten. Ik volsta met verwijzing naar de in het kader van de bespreking van het derde middel onderscheiden omstandigheden (a) t/m (d). Van een sliding kon gelet op de toestand van het veld geen sprake zijn en het was in de kern ook geen sliding. De actie van de verdachte schuin van achter en van dichtbij met lichamelijk contact met het rennende slachtoffer heeft ook niet de uiterlijke ver-

23 Bewijsmiddel 4 geeft overigens wel een indicatie in die richting.

24 Zie bijvoorbeeld HR 11 januari 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP0291, NJ 2011/116, m.nt. Mevis alsook Corstens/Borgers, *Het Nederlands strafprocesrecht*, achtste druk, Deventer: Kluwer 2014, p. 759-760.

25 Gedoeld wordt op de conclusie bij HR 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7087, NJ 2008/375, m.nt. Keijzer.

schijningsvorm van een sliding, maar de verdachte – in zijn eigen woorden – speelde mede de man. Dat is in de termen van het door mij eerder geschetste kader van de KNVB gevaarlijk en ernstig gemeen spel. Het is niet onjuist of onbegrijpelijk dat het hof dit heeft aangemerkt als een ernstige overtreding van de spelregels die invulling geeft aan de voor mishandeling vereiste wederrechtelijkheid.

44. Het vierde middel faalt.

Hoge Raad:

2. Bewezenverklaring, bewijsvoering en kwalificatie

2.1. Overeenkomstig de tenlastelegging is ten laste van de verdachte bewezenverklaard dat:

"hij op 30 november 2014 te Schoonhoven [betrokkene 1] heeft mishandeld door tegen het linkerbeen een sliding te maken, terwijl het feit zwaar lichamelijk letsel, te weten een dubbele beenbreuk van het linkerbeen (kuitbeen en scheenbeen) en een scheurtje in het linker enkelgewricht ten gevolge heeft gehad."

2.2. Deze bewezenverklaring steunt op de volgende bewijsmiddelen:

"1. Een proces-verbaal van aangifte d.d. 3 december 2014 van de politie eenheid Den Haag met nr. PL1500-2014309022-1. Dit proces-verbaal houdt onder meer in – zakelijk weergegeven – (blz. 7 t/m 13):

als de op voornoemde datum afgelegde verklaring van [betrokkene 1]:

Op 30 november 2014 was ik op het voetbalveld van [A] te Schoonhoven. Ik voetbal bij [A]. De wedstrijd was tegen het voetbalteam [B].

Ik kreeg de bal, de bal wilde ik wegspelen en voor ik het wist voelde ik een trap. De trap kwam tegen mijn linker been aan.

Ik viel op de grond en wist gelijk dat mijn been gebroken was. Ik had erg veel pijn. Ik ben via de spelerslijst er achter gekomen dat de man die mij getrap heeft [verdachte] is.

Mijn verwondingen zijn: een dubbele beenbreuk van mijn linker been. Mijn kuitbeen en mijn scheenbeen zijn gebroken en er zit een scheurtje in mijn linker enkelgewricht.

2. Een geschrift, zijnde een geneeskundige verklaring d.d. 17 maart 2015, opgemaakt en ondertekend door de arts D.H. de Lange. Deze geneeskundige verklaring houdt onder meer in – zakelijk weergegeven – (blz. 15):

als relaas van deze arts:

Medische informatie betreffende:

Achternaam: [betrokkene 1]

Voornamen: [voornaam betrokkene 1]

Datum waarop voornoemde persoon werd onderzocht: 01/12/2014. De patiënt werd geoperreed gezien zijn breuk in het onderbeen. Door verhoogd drukken in het onderbeen werd 1 dag na de initiële operatie een heroperatie uitgevoerd. Geschatte genezingsduur: 6-12 maanden

3. De verklaring van de verdachte.

De verdachte heeft ter terechtzitting in hoger beroep van 10 juli 2017 verklaard – zakelijk weergegeven –:

Op 30 november 2014 vond in Schoonhoven een voetbalwedstrijd plaats tussen [A] en [B]. Ik speelde tijdens deze wedstrijd in het team van [B] en [betrokkene 1] speelde in het team van [A]. In de tweede helft renden [betrokkene 1] en ik beiden achter de bal aan. Het was mijn bedoeling balbezit te krijgen. [betrokkene 1] rende voor mij, ik was schuin achter hem. Ik heb toen een sliding gemaakt met mijn rechterbeen om te bal te veroveren. Ik speelde daarbij zowel de bal als de man. Ik heb tijdens deze actie [betrokkene 1] geraakt en [betrokkene 1] is daarbij ten val gekomen.

Op het moment dat ik de sliding inzette was er al lichamelijk contact tussen [betrokkene 1] en mij, waarbij ik hem een klein zetje gaf. Ik heb de sliding van dichtbij ingezet omdat het veld zo slecht was dat ik niet naar [betrokkene 1] toe kon glijden.

4. De eigen waarneming van het hof.

Het hof heeft ter terechtzitting in hoger beroep van 10 juli 2017 waargenomen – zakelijk weergegeven –:

De verdachte doet voor hoe hij de sliding bij [betrokkene 1] gemaakt heeft, waarbij zijn raadsman zich voordoet als [betrokkene 1] (de tegen-speler). Het hof neemt waar dat de verdachte zich op het moment dat hij de sliding inzet op korte afstand schuin achter zijn tegenspeler, aan diens linkerzijde bevindt. Bij het inzetten van de sliding geeft de verdachte zijn tegenspeler een kleine schouderduw, waarna de verdachte een beweging met zijn rechterbeen/rechervoet in de richting van de benen van zijn tegenspeler maakt en daarbij het linkerbeen van [betrokkene 1] raakt.

5. Een geschrift, zijnde de bijlage Aanvullende instructies veldvoetbal juli 2015 bij de Spelregels veldvoetbal 2016-2017 van de KNVB. Het houdt onder meer in – zakelijk weergegeven – (blz. 33):

Bij het maken van een sliding tackle loopt de speler altijd bewust het risico dat hij de bal niet speelt of raakt en dus te laat komt en daardoor zijn tegenstander ten val brengt. Bedenk ook dat voor een sliding tackle ruimte nodig is, namelijk ruimte om de glijdende beweging over de grond te kunnen uitvoeren. Als de sliding tackle van te dichtbij wordt ingezet, valt de aangevallen speler vrijwel zeker over het (uitgestoken) been van zijn tegenstander.

Voor de sliding tackle die van achter of opzij op een tegenstander wordt ingezet, terwijl deze de bal aan de voet heeft, moet door de scheidsrechter nauwkeurig in het oog worden gehouden. Het is namelijk de bedoeling dat met een sliding tackle uitsluitend de bal wordt gespeeld. Als de tegenstander wordt geraakt, dan is dat altijd een overtreding, maar ook nog een gevaarlijke actie.

In feite is een groot deel van de zogenaamde sliding tackles strafbaar. Het aantal blessures ten gevolge van de acties die sliding tackles worden genoemd is groot."

2.3. Het Hof heeft voorts het volgende overwogen:

"Nadere bewijsoverweging

Het als bewijsmiddel 5 opgenomen geschrift heeft betrekking op de periode die ligt na de pleegdatum van het bewezenverklaarde feit. Nu de in dit geschrift opgenomen instructies van algemene aard zijn gaat het hof er zonder meer vanuit dat dergelijke instructies ook golden ten tijde van het bewezenverklaarde feit."

2.4. Het Hof heeft het bewezenverklaarde gekwalificeerd als "mishandeling, terwijl het feit zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft" en heeft ten aanzien van een gevoerd verweer het volgende overwogen:

"Verweer

De raadsman heeft ter terechtzitting in hoger beroep, overeenkomstig zijn overgelegde en in het dossier gevoegde pleitaantekeningen, het verweer gevoerd dat de verdachte dient te worden vrijgesproken van het primair, subsidiair en meer subsidiair ten laste gelegde. Hiertoe heeft hij primair naar voren gebracht dat de verdachte geen opzet heeft gehad op het toebrengen van letsel. Daarnaast heeft hij naar voren gebracht dat de verdachte, gelet op zijn handelen, geen opzet in voorwaardelijke zin heeft gehad om letsel toe te brengen, ook omdat er geen sprake was van een aanmerkelijke kans op het letsel. De raadsman heeft bepleit dat de verdachte – ingeval het hof van oordeel is dat er wel sprake was van een aanmerkelijke kans op letsel – die kans niet heeft aanvaard. Tot slot heeft de raadsman zijn in eerste aanleg gevoerde verweer ten aanzien van het meer subsidiair ten laste gelegde gehandhaafd, inhoudende dat niet blijkt dat de verdachte aanmerkelijk onvoorzichtig heeft gehandeld omdat de handeling is ingezet in een actief spelmoment en de sliding gericht was op het afpakken van de bal.

Het hof overweegt hieromtrent als volgt.

Feiten

Op basis van de bewijsmiddelen en het onderzoek ter terechtzitting stelt het hof het volgende vast.

Op 30 november 2014 vond in Schoonhoven een voetbalwedstrijd plaats tussen [A] en [B]. Aangever [betrokkene 1] speelde in het team van [A] en de verdachte speelde in het team van [B]. Op enig moment in de tweede helft sprintten [betrokkene 1] en de verdachte beiden achter de bal aan. Tijdens deze sprint bevond de verdachte zich (schuin) achter [betrokkene 1]. De verdachte maakte vervolgens – terwijl hij vlak bij [betrokkene 1] rende – een beweging met zijn rechterbeen/rechervoet in de richting van de benen van [betrokkene 1]. Daarbij heeft hij het onderbeen van [betrokkene 1] geraakt.

[betrokkene 1] is ten gevolge van deze actie van de verdachte ten val gekomen en heeft een dubbele beenbreuk links (gebroken kuitbeen en een gebroken scheenbeen) en een scheurtje in zijn enkelgewricht opgelopen.

De actie van de verdachte zoals hiervoor omschreven hield verband met de spelsituatie, nu op basis van de door verschillende getuigen afgelegde verklaringen vastgesteld kan worden dat de bal op het moment van de actie in elk geval in de buurt van [betrokkene 1] was. Niet is vast te stellen waar de bal zich op dat moment precies bevond en ook niet op welke plek de verdachte het been van [betrokkene 1] precies heeft geraakt. De (vele) getuigenverklaringen verschillen op deze punten te zeer.

Opzet

De verdachte heeft verklaard dat het niet zijn bedoeling is geweest om de aangever letsel toe te brengen. Ook uit de overige bewijsmiddelen is van bloot opzet naar het oordeel van het hof niet gebleken.

Voorwaardelijk opzet

Het hof stelt voorop dat voorwaardelijk opzet op een bepaald gevolg aanwezig is indien de verdachte zich willens en wetens heeft blootgesteld aan de naar ervaringsregels aanmerkelijke kans dat dit gevolg zal intreden.

Het hof neemt daarbij in overweging dat de omstandigheid dat een gedraging is verricht in een sport- of spelsituatie, geen zelfstandige factor is bij de beoordeling van het ten laste gelegde opzet, in die zin dat die omstandigheid tot een beoordeling aan de hand van andere maatstaven zou dienen plaats te vinden, dan wanneer het gaat om een gedraging die buiten zo'n situatie is verricht. Verdachte heeft op het onderzoek ter terechtzitting in hoger beroep verklaard dat en voorgedaan hoe hij op de man en de bal speelde, en dat hij om balbezit te krijgen al rennend een sliding van dichtbij maakte. Het handelen van de verdachte is dan ook aan te merken als een 'sliding tackle'. Hoewel dit een gevaarlijke actie is, kan niet gesteld worden dat de kans op zwaar lichamelijk letsel in zo'n situatie naar algemene ervaringsregels aanmerkelijk is. Reeds daarom kan geen sprake zijn van voorwaardelijk opzet op het primair ten laste gelegde. Naar het oordeel van het hof is derhalve niet wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan de verdachte primair is ten laste gelegd, zodat de verdachte daarvan behoort te worden vrijgesproken.

Naar het oordeel van het hof was de kans dat [betrokkene 1] door de actie van de verdachte geraakt zou worden, ten val zou komen en dat daardoor pijn of letsel aan [betrokkene 1] toegebracht zou worden wél aanmerkelijk. Bij het maken van een sliding tackle neemt de speler bewust het risico dat hij zijn tegenstander raakt en/of ten val brengt. Voorts is voor een sliding tackle altijd ruimte nodig; als een sliding tackle van te dichtbij wordt ingezet valt de aangevallen

speler vrijwel zeker over het (uitgestoken) been van zijn tegenstander. Het is een feit van algemene bekendheid dat het aantal blessures ten gevolge van acties die sliding tackles worden genoemd groot is.

Het hof gaat ervan uit dat het – gelijk de verdachte heeft verklaard – de bedoeling van de verdachte was balbezit te krijgen. Door dit op voornoemde wijze te doen, heeft hij zich niet alleen willens en wetens blootgesteld aan de aanmerkelijke kans dat aangever pijn of letsel zou oplopen ten gevolge van de sliding tackle, maar heeft hij die kans ten tijde van de gedraging bewust aanvaard (op de koop toe genomen).

Uit het voorgaande volgt dat de verdachte het voorwaardelijk opzet had de ander te mishandelen. Als gevolg van zijn actie heeft de ander zwaar lichamelijk letsel opgelopen. Het subsidiair tenlastegelegde is dan ook wettig en overtuigend bewezen.

Het hof merkt ambtshalve op dat de omstandigheid dat de gedraging van de verdachte is verricht in een sportsituatie, namelijk tijdens een voetbalwedstrijd, wel van belang zou kunnen zijn voor de vraag of het bewezenverklaarde kan worden gekwalificeerd als mishandeling. De deelnemers aan een sport als voetbal hebben immers tot op zekere hoogte gevaarlijke gedragingen waartoe het spel uitlokt over en weer van elkaar te verwachten, terwijl bij een door duidelijke spelregels afgebakende sport die spelregels mede van belang zijn voor het bepalen van de grenzen van de wederrechtelijkheid.

Het hof stelt vast dat tijdens het handelen van de verdachte wel sprake was van een sportsituatie, maar dat dit niet binnen de grenzen is gebleven van hetgeen spelers van elkaar hebben te verwachten. Hij speelde gevaarlijk spel, hetgeen bovendien een ernstige overtreding van de spelregels van het voetbal opleverde.

Het hof verwerpt derhalve het verweer van de raadsman ten aanzien van het subsidiair ten laste gelegde."

3. *Beoordeling van het derde middel*

3.1. Het middel klaagt over de motivering van het bewezenverklaarde (voorwaardelijk) opzet.

3.2. Bij de beoordeling van het middel moet worden vooropgesteld dat de omstandigheid dat een gedraging is verricht in een sport- of spelsituatie, geen zelfstandige factor is bij de beoordeling van het tenlastegelegde opzet, in die zin dat die omstandigheid tot een beoordeling aan de hand van andere maatstaven zou dienen te leiden dan indien het gaat om een gedraging die buiten zo'n situatie is verricht. (Vgl. HR 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7087, NJ 2008/375.) Dit uitgangspunt heeft het Hof niet miskend en het middel klaagt hier terecht niet over.

3.3. Het Hof heeft vastgesteld dat de verdachte tijdens een voetbalwedstrijd een actie – in de bewezenverklaring aangeduid als "een sliding" – heeft uitgevoerd die hij heeft ingezet toen hij zich

schuin achter en in de onmiddellijke nabijheid van tegenspeler [betrokkene 1] bevond, terwijl hij ruimte noch gelegenheid had te glijden waardoor hij "daarbij zowel de bal als de man speelde". Gelet hierop geeft het oordeel van het Hof dat de verdachte met deze actie bewust de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat [betrokkene 1] door de actie van de verdachte geraakt zou worden, ten val zou komen en dat daardoor pijn of letsel aan [betrokkene 1] zou worden toegebracht, niet blijk van een onjuiste rechtsopvatting. Dat oordeel is ook niet onbegrijpelijk. Dat de verdachte niet de bedoeling – in de zin van motief – had om [betrokkene 1] letsel toe te brengen, staat aan de bewezenverklaring van opzet/mishandeling niet in de weg.

3.4. Het middel is tevergeefs voorgesteld.

4. *Beoordeling van het vierde middel*

4.1. Het middel behelst de klacht dat het Hof het bewezenverklaarde ten onrechte heeft gekwalificeerd als "mishandeling". Daartoe is aangevoerd dat de verdachte met zijn actie, die erop gericht was de bal te veroveren, is gebleven binnen de grenzen van hetgeen spelers van elkaar hebben te verwachten.

4.2. Vooropgesteld zij dat de omstandigheid dat een gedraging is verricht in een sport- of spelsituatie van belang kan zijn voor de vraag of het bewezenverklaarde kan worden gekwalificeerd als mishandeling (vgl. HR 10 september 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZD0218, DD97.004). De deelnemers aan een sport, zoals voetbal, hebben immers tot op zekere hoogte gevaarlijke gedragingen waartoe het spel uitlokt over en weer van elkaar te verwachten, terwijl bij een door duidelijke spelregels afgebakende sport die spelregels mede van belang zijn voor het bepalen van de grenzen van de wederrechtelijkheid. Dat geldt echter niet voor gedragingen die losstaan van een spelsituatie waarbij een speler een andere speler letsel toebrengt, terwijl bij gedragingen die in een spelsituatie plaatsvinden, een speler de spelregels op dusdanige wijze kan schenden en zo gevaarlijk kan handelen dat van het ontbreken van wederrechtelijkheid geen sprake kan zijn. (Vgl. HR 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7087, NJ 2008/375.)

4.3. Het oordeel van het Hof dat de gedragingen kunnen worden gekwalificeerd als "mishandeling, terwijl het feit zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft" brengt met zich dat het Hof heeft geoordeeld dat in de onderhavige sportsituatie van het ontbreken van wederrechtelijkheid geen sprake is. Dat oordeel getuigt niet van een onjuiste rechtsopvatting en is niet onbegrijpelijk, mede in aanmerking genomen dat het Hof heeft geoordeeld dat "tijdens het handelen van de verdachte er wel sprake was van een sportsituatie, maar dat dit handelen niet binnen de grenzen is gebleven van hetgeen spelers van elkaar hebben te verwachten" en dat de verdachte met zijn onder 3.3 omschreven actie gevaarlijk spel speelde, "hetgeen bovendien een ernstige overtreding van de spelregels van het voetbal opleverde".

4.4. Het middel is tevergeefs voorgesteld.

(...)

6. *Beslissing*

De Hoge Raad verwerpt het beroep.

Noot

1. Tijdens een amateurvoetbalwedstrijd sprinten het (latere) slachtoffer en de verdachte achter de bal aan. De verdachte maakt, terwijl hij zich vlak bij, schuin links achter het slachtoffer bevindt, een beweging met zijn rechterbeen in de richting van de benen van het slachtoffer, waarbij hij diens linker onderbeen raakt. Het slachtoffer komt daardoor ten val en loopt een dubbele beenbreuk en een scheurtje in het enkelgewricht op. Het hof veroordeelt de verdachte wegens mishandeling, zwaar lichamelijk letsel ten gevolge hebbend (art. 300 lid 1 jo. lid 2 Sr). Eerder is hij door de tuchtcommissie van de KNVB bestraft wegens ernstig gemeen spel.

Verdacht gedraging is dus begaan in een 'sport- en spelsituatie'. Het onderhavige arrest bevestigt dat die situatie niet van belang is voor de vaststelling van het mishandelingsopzet, maar mogelijk wel voor de vraag of de pijn of letsel veroorzakende gedraging wederrechtelijk is en dus of de gedraging kan worden gekwalificeerd als mishandeling (zie HR 22 april 2008, NJ 2008/375, m.nt. Keijzer). Het derde cassatiemiddel klaagt over de bewezenverklaring van het opzet; volgens het vierde middel heeft het hof het bewezenverklaarde ten onrechte gekwalificeerd als 'mishandeling'. Beide middelen falen.

2. De omstandigheid dat een gedraging is verricht in een spelsituatie, is volgens de Hoge Raad geen zelfstandige factor bij de beoordeling van het tenlastegelegde opzet, in die zin dat die omstandigheid tot een beoordeling aan de hand van andere maatstaven zou dienen te leiden dan indien het gaat om een gedraging die buiten zo'n situatie is verricht (r.o. 3.2). Dit geldt voor zowel amateur- als profwedstrijden (HR 28 juni 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ4203). Dat de spelsituatie niet zo'n zelfstandige factor is, vloeit voort uit het feit dat opzet een – vooral – psychisch begrip is. Bij het inherent normatieve bestanddeel schuld, waarvan de wederrechtelijkheid deel uitmaakt, ligt het anders; zie HR 31 oktober 2006, NJ 2007/79, m.nt. Keijzer (*Minerva*).

3. Eerdere (feiten)rechtspraak waarin is veroordeeld wegens mishandeling (al dan niet zwaar lichamelijk letsel ten gevolge hebbend) en waarbij in zekere zin nog wel sprake was van een spelsituatie, betreft vrij onproblematische gevallen van opzet op het toebrengen van pijn of letsel. In Rb. Breda 13 september 2006, ECLI:NL:RBBRE:2006:AY8122 bijvoorbeeld maakte de verdachte een 'sliding' waarbij hij met gestrekt been zijn tegenstander, die de bal al had afgespeeld, net onder de knie raakte; volgens de rechtbank ging het om een 'doodschop'. In Rb. Groningen 3 juli 2008,

ECLI:NL:RBGRO:2008:BD6244 werd de verdachte door het slachtoffer gepasseerd, waarna hij met een 'tackle' het slachtoffer van achteren onderuit haalde door tegen diens benen te trappen (een aanslag op

de benen'). Opvallend zijn overigens de zaken waarin de verdachte is vrijgesproken van zware mishandeling (art. 302 Sr) en wel is veroordeeld wegens het subsidiair ten laste gelegde zwaar lichamelijk letsel door schuld (art. 308 Sr), terwijl mishandeling geheel buiten beeld blijft. Zie bijv. Hof Amsterdam 16 mei 2007, ECLI:NL:2007:GHAMS:BB0156.

4. De onderhavige zaak verschilt van de twee hiervoor genoemde zaken. Verdachte had, zo neemt het hof aan, de bedoeling balbezit te krijgen (hij speelde ook de bal – maar mede de man). In zoverre gaat het in casu niet om een gerichte aanslag op het been van de tegenstander. Verdacht gedraging heeft meer weg van een actie waarbij in een poging de bal te spelen het been van de tegenstander wordt 'meegenomen'. Aan een bewezenverklaring van mishandelingsopzet hoeft dit echter geenszins in de weg te staan. Het hof noemt een 'sliding tackle' een 'gevaarlijke actie', waarbij de speler 'bewust het risico dat hij zijn tegenstander raakt en/of ten val brengt' neemt (r.o. 2.4). Men kan zich afvragen of die bewustheid er altijd is, zeker bij een reglementaire sliding, en ook is het bewust nemen van dit risico nog niet hetzelfde als het bewust aanvaarden van de aanmerkelijke kans op letsel of pijn. Maar het hof baseert zijn bewezenverklaring van mishandelingsopzet niet enkel op deze algemene karakterisering van de sliding (zie ook punt 32 e.v. van de conclusie). De verdachte heeft zijn sliding ingezet toen hij zich schuin achter en in de onmiddellijke nabijheid van het slachtoffer bevond, terwijl hij ruimte noch gelegenheid had te glijden – daarmee was de actie al onreglementair en technisch gezien ook geen sliding – waardoor hij niet alleen de bal maar ook de man speelde. Volgens de Hoge Raad heeft het hof op grond daarvan kunnen oordelen dat de verdachte bewust de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat het slachtoffer geraakt zou worden, ten val zou komen en dat daardoor pijn of letsel aan het slachtoffer zou worden toegebracht (r.o. 3.3). Het is inderdaad moeilijk voorstelbaar dat het hier om een inschattingsfout gaat (culpa) en dat de verdachte bij zijn actie niet ten minste voorwaardelijk opzet had op het toebrengen van pijn. Doordat hij niet gleed naar de bal, kon het haast niet anders dan dat verdachte bij zijn poging de bal te spelen ook het been van zijn tegenstander zou raken. Zie ook punt 34 van de conclusie, waar de A-G er bovendien op wijst dat een en ander niet stapvoets maar rennend gebeurde, wat de kans op pijn of letsel inderdaad nog groter maakt.

5. Bewezenverklaard is dat de verdachte de ander 'heeft mishandeld door tegen het linkerbeen een sliding te maken, terwijl het feit zwaar lichamelijk letsel [...] ten gevolge heeft gehad.' In zijn motivering van de bewezenverklaring spreekt het hof consequent over het met voorwaardelijk opzet toebrengen van 'pijn of letsel'. Zo blijft in het midden of verdacht opzet was gericht op het toebrengen van pijn dan wel op het toebrengen van letsel. De vraag is of bij een bewezenverklaring van mishandeling met zwaar lichamelijk letsel ten gevolge, niet moet

vaststaan dat er in elk geval (voorwaardelijk) opzet op het toebrengen van letsel was. Dat lijkt mij toch niet. Lid 2 van art. 300 Sr spreekt over het 'het feit' dat zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft en verwijst daarmee naar de 'mishandeling' van lid 1. Ook aan het toebrengen van pijn kan, afhankelijk van de wijze waarop dit gebeurt, eigen zijn dat het (veel) erger af kan lopen. Wanneer de gedraging de directe oorzaak is van niet alleen de pijn maar tevens het letsel, zal toerekening van het uiteindelijke zwaar lichamelijk letsel doorgaans redelijk zijn. Stel dat een man een pantoffel gooit naar het hoofd van zijn vrouw die over een zeer dunne schedel blijkt te beschikken en daardoor aan het voorval ernstig letsel overhoudt. Zou dat letsel dan niet via het tweede lid van art. 300 Sr voor zijn rekening moeten komen indien hij enkel opzet op het toebrengen van pijn heeft?

6. De omstandigheid dat een gedraging is verricht in een sport- of spelsituatie kan van belang zijn voor de vraag of het bewezenverklarde kan worden gekwalificeerd als mishandeling. De Hoge Raad herhaalt ook op dit punt zijn eerdere rechtspraak (r.o. 4.2; zie *NJ 2008/375*): 'deelnemers aan een sport, zoals voetbal, hebben immers tot op zekere hoogte gevaarlijke gedragingen waartoe het spel uitlokt over en weer van elkaar te verwachten, terwijl bij een door duidelijke spelregels afgebakende sport die spelregels mede van belang zijn voor het bepalen van de grenzen van de wederrechtelijkheid.' Deze exceptie geldt niet – uiteraard niet – voor 'gedragingen die losstaan van een spelsituatie waarbij een speler een andere speler letsel toebrengt'. Maar ook bij gedragingen die in een spelsituatie plaatsvinden kan een speler 'de spelregels op dusdanige wijze [...] schenden en zo gevaarlijk [...] handelen dat van het ontbreken van wederrechtelijkheid geen sprake kan zijn'. Binnen een spelsituatie levert het opzettelijk toebrengen van pijn of letsel waarbij de spelregels worden overtreden en de gedraging als gevaarlijk kan worden aangemerkt, dus niet zonder meer de wederrechtelijkheid op die voor de kwalificatie 'mishandeling' vereist is. Maar dat die wederrechtelijkheid pas niet ontbreekt bij een 'flagrante overtreding van de regels', kan, anders dan soms lijkt te worden gedacht, niet uit *NJ 2008/373* worden afgeleid. Dat waren de woorden van het hof, gebezigd in het kader van de vaststelling van het opzet, niet van de Hoge Raad.

7. In de onderhavige zaak vond de gedraging plaats in een spelsituatie. In hoger beroep is op het punt van (het ontbreken van) de wederrechtelijkheid echter geen verweer gevoerd. Dat verklaart wellicht waarom de Hoge Raad genoegen neemt met 's hofs oordeel dat de verdachte niet binnen de grenzen is gebleven van hetgeen spelers van elkaar hebben te verwachten nu hij gevaarlijk spel speelde, hetgeen bovendien een ernstige overtreding van de spelregels van het voetbal opleverde (r.o. 4.3). Want hoewel het voor de hand ligt dat bij een ernstige spelregelover-treding de wederrechtelijkheid niet ontbreekt, is de 'crux' zoals de A-G Vegter terecht stelt (punt 43), of

het hof wel toereikend heeft gemotiveerd dat er zo'n ernstige spelregelover-treding was.

De A-G beantwoordt de cruciale vraag bevestigend; de ernst van de spelregelover-treding ligt besloten in de bewijsmiddelen. De aard van de gedraging en de omstandigheden waaronder die is verricht maken dat verdachte actie, in termen van de regels van de KNVB, 'ernstig gemeen spel' opleverde (zie conclusie punt 10 e.v.) – en dan kon het hof ook oordelen dat de spelregelover-treding ernstig was. Die KNVB-regels bepalen dat een tackle of het aangaan van een duel waarbij de veiligheid van de tegenstander in gevaar wordt gebracht, als ernstig gemeen spel wordt aangemerkt (spelregel 12; zie p. 55 van de *Spelregels veldvoetbal*, <https://www.knvb.nl/downloads/bestand/4841/spelregels-veldvoetbal-versie-23-jul-2019>; zie ook de conclusie, punt 11). Zoals hiervoor al opgemerkt, ook volgens de tuchtcommissie van de KNVB heeft de verdachte zich schuldig gemaakt aan ernstig gemeen spel.

8. Wordt met dit arrest de lat voor strafrechtelijke aansprakelijkheid wegens mishandeling te laag gelegd? Aldus bijv. De Leon-Van den Berg, *Tijdschrift voor Sport & Recht* 2018-2/3, p. 54 e.v.; zie ook *Rechter legt met taakstraf bom onder voetbaltackle*:

<https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2190656-rechter-legt-met-taakstraf-bom-onder-voetbaltackle.html>. Men kan daar natuurlijk over van mening verschillen, maar wat mij betreft is dat toch niet het geval (zie ook Bakker & Cnossen, *NBSTRAF* 2018/319). De onderhavige zaak verschilt als gezegd weliswaar van eerdere zaken waarin wegens mishandeling is veroordeeld. Daar ontbrak de bedoeling balbezit te verkrijgen volledig – en was de gedraging daar ook naar. Hier heeft de verdachte, in een poging de bal te spelen, tevens de man gespeeld. Hij heeft het been van de tegenstander, zoals het hof terecht is geformuleerd, 'meegenomen'. De intentie waarmee de verdachte zijn gedraging heeft verricht is dan wellicht minder kwalijk, maar het is toch echt een misverstand dat de gedraging minder gevaarlijk is.

Wellicht leefde dit misverstand ook bij de verdachte en was hij zich op het moment zelf niet bewust van het gevaarlijke karakter van zijn actie. Die dwaling staat een bewezenverklaring wegens mishandeling echter niet in de weg, ervan uitgaande dat het opzet niet gericht hoeft te zijn op de in mishandeling besloten liggende wederrechtelijkheid. Uit onderzoek onder jeugdige voetballers blijkt dat de spelregelkennis 'niet omvangrijk' is en dat er 'vrijwel geen kennis bestaat over de regels en sancties van het civiele en strafrechtelijke aansprakelijkheidsrecht', zodat de preventieve werking die van dit recht zou uitgaan niet mag worden overschat (Rijnhout e.a., *AV&S* 2016/34, p. 178). Ik vraag me af of het beeld bij volwassen voetballers veel rooskleuriger is. Een ander, maar daarmee wel verband houdend probleem lijkt mij dat een gedraging als waarvan in de onderhavige zaak sprake is regelmatig voorkomt, maar slechts zelden tot vervolging leidt.

H.D. Wolswijk